

Eduard FARRÉ i OLIVÉ

RELOTGES I RELOTGERS DE LA CONCA DEL LLOBREGAT

El meu primer contacte amb una important màquina de rellotge de campanar que es conserva al Museu Municipal Vicens Ros de Martorell va ser a rel del comunicat que m'adreçà el seu director, Ferran Balanza, a fi d'estudiar-lo conjuntament amb les restes d'un no menys important planetari que havia construït a Martorell el professor martorellenc Enric Santaolària i Miralles i que es troba ja descrit en una publicació anterior (Farré 1998). Com sigui que la present comunicació ha estat motivada per aquella trobada i a requeriment del senyor Balanza, crec que haig de començar pels rellotges de Martorell malgrat que a continuació he aprofitat per afegir algunes actualitzacions sobre els rellotges que coneixem relacionats amb l'àmbit geogràfic de la conca del Llobregat.

DOS RELOTGES DE CAMPANAR A MARTORELL

El rellotge del Museu Municipal Vicens Ros

La màquina que custodia aquest museu procedeix del rellotge que presidí la plaça de les Hores de Martorell durant 249 anys. A part dels vilatans, dos viatgers molt observadors ja s'havien fixat en el rellotge en passar per Martorell. El primer fou en Rafael d'Amat que en el segle XIX descriu l'existència del rellotge de la vila en una de les seves "Excursions" (Amat 1981); l'altre fou Josep Pla que l'any 1974 esmenta "*la roda blanca del rellotge del poble que contemplava, absorta, l'estructura de les teulades*" (AADD 1997).

La instal·lació del rellotge en aquell indret va ser contemporània a l'establiment en el mateix edifici de la comunitat dels pares caputxins. Sobre la seva antiguitat, Joan Mas (Mas 1917) esmenta una inscripció que hi havia a dalt del campanar i que deia "*se feu en Barcelona per mans de'n Miquel Sitjar, manyà, l'any 1686*". Diverses observacions (Clopas 1950 i 2000) indueixen a pensar que el rellotge s'instal·là al mateix temps que la comunitat de Caputxins; les dates, si més no, així ho semblen indicar: la data de presa de possessió de la comunitat caputxina de la casa Par o casa de les Voltes, enderrocada

l'any 1925 i situada davant de la casa del rellotge fou el 17 de juliol del 1686, la mateixa de la de contrucció del rellotge.

Segurament el rellotge fou instal·lat per l'Ajuntament pel servei horari del caputxins i de la vila en general. Ens consta que el manteniment corria a càrrec de l'Ajuntament com en molts altres llocs de Catalunya, ja que encara que els rellotges estiguessin situats en els campanars per motius estratègics i pràctics, es considerava que feien part d'un servei urbà i, per tant, era pagat en part o totalment per l'Ajuntament. L'any 1803 trobem la partida 18 dels pressupostos que explicita aquest manteniment (Duran 1995): "*Para limosna que se da a los Padres Capuchinos de la villa en fuerza de Convenio al tiempo de la Fundación, y para la nieve y aceite y el reloj y para alumbrar el agua de la fuente, 100 lliures*" i l'any 1817 una altra partida de 150 rals "*para la persona que dirige el reloj*" (Reglamento del Lugar de Martorell). El 1891 el manteniment del rellotge estava en mans dels serenos segons trobem en una circular de 20 d'agost d'aquell any de l'Alcalde que diu en el seu punt quart: "*Se prohíbe terminantemente a los Serenos que den cuerda al reloj público de noche, cuya operación deberán realizar de día a la hora que mejor les venga, recogiendo para ello la llave en la Casa Consistorial, a donde estará depositada*". Tots els documents esmentats fins aquí han estat localitzats i m'han estat facilitats pel senyor Balanza.

Arribats a aquest punt la meua màxima aportació només pot ser identificar el rellotger autor del rellotge de 1686. Miquel Sitjar fou un manyà de Barcelona que deuria gaudir d'un gran prestigi ja que la seva obra està relacionada amb rellotges tan emblemàtics com el de la Catedral de Barcelonès i altres rellotges públics de la mateixa ciutat, d'Arenys i de sant Vicens dels Horts.

Entre l'any 1300 i el 1650, els rellotges que es fabricaven disposaven d'un primitiu oscil·lador o fre d'inèrcia mecànic anomenat *folio* o *esperit*. A principis del segle XVII, Galileu va intuir que el pèndol podria ser un millor i més precís oscil·lador per la mesura del temps i durant la dècada dels anys 1650-60, Cristiaan Huygens i el seu rellotger Salomon Coster van construir a Holanda els primers rellotges de pèndol. Per situar en la seva mesura la importància de l'avenç, hem de tenir en compte que si un rellotge d'esperit podia tenir una variació -avanç o retard- al voltant del quart d'hora diari, la precisió d'un rellotge de pèndol passava a ser de segons al dia. A partir dels experiments d'Huygens, tots els rellotges d'esperit van ser transformats a pèndol tant aviat com es va poder. A Barcelona, el rellotge de la Catedral era el més significatiu de la ciutat i el seu rellotger va proposar a l'Ajuntament la transformació a pèndol de la màquina que havien construït els holandesos Simó Nicolau i Climent Ossen l'any 1576. A l'acta de 28 de març de 1685, en la qual el rellotger titular del rellotge, Amador Soler, proposa a l'Ajuntament la seva transformació a pèndol també dóna el nom de la persona més preparada per fer-ho que resulta ser el rellotger Miquel Sitjar (Jardí 1961):

"També se insinua a V. S. com Mestre Miquel Sitjar, manyà de esta Ciutat, ha fet ya alguns de dits rellotxes ab pèndul, particularment un per V. S. y altre per lo dit Sr Canonge Don Daniel Sajol. Y ha posat també lo de la Vila de Arenys, que era dels ordinaris, a pèndul, y ara actualment hi posa lo de St Visens dels Orts, los quals ha reeixit lindíssimarnent y espe-

